

СТАНОВИЩЕ

на д-р Стилиян Йотов, професор в СУ
относно дисертацията на доц. д-р Владимир Д. Теохаров
Метафизика и психология на духовните възрасти
за придобиване на научната степен доктор на философските науки

Дисертацията на Владимир Теохаров е в обем от 266 стр., съпровожда се от компактен и адекватен на съдържанието ѝ автореферат и е издадена като книга през 2018 г. Коего свидетелства, че научната общественост е запозната с нея. Собствената преценка на автора за дванайсет приносни момента в дисертацията изглежда в известна степен пресиленена.

Изследването на Владимир Теохаров е посветено на *философия на културното развитие*. И това аз разчитам в израза „духовни възрасти“, който очевидно препраща към епохите на света (*Weltalter*) на Шелинг. Само че проектът на Шелинг се родее с проекти за философия на историята, а понятието „свят“ му придава и натурфилософски привкус. Предпочетеният от Теохаров термин „дух“ е с по-широк обхват, наподобяващ на Хегеловото различаване между субективен, обективен и абсолютен дух, и – в мярата на моето разбиране – в случая става дума за културата, т.е. за моделите, с които тълкуваме света, себе си и обществото. Това, разбира се, рязко доближава изследването до друг познат модел, до този на Ясперс за светогледите (*Weltanschauungen*), но при Теохаров акцентът пада върху развитието, не толкова върху типологията. Що се отнася до идеята за етапно развитие, тя е заимствана от психологията, което намирам за оправдано, защото съответства както на всекидневни интуиции, така и на утвърдени схващания за еволюция на познавателно и моралното съзнание.

Оригиналното в дисертацията е силното, на моменти сякаш преекспонирано фокусиране на нагласата на вярата за сметка на знанието. Особено в националната ни традиция философската рефлексия върху културата е извеждала на преден план възникването и изграждането на научната картина за света. Впрочем, тази традиция до скоро се споделяше широко в контекста на еднозначното разбиране за секуларизацията. Книгата на Теохаров е опит за компенсирание и коригиране на тази едностранчивост. Така се ражда и преминава като лайтмотив през текста идеята за съчетаването на съвършенство и пълнота, свойствени за стила на мислене при елините и юдеите.

Диалектичното напрежение между тези два момента разкрива по нов начин динамиката на израстването в етапите на детството, юношеството и зрелостта. В най-общ план начинанието, и резултатите от работата на Теохаров предлагат много по-синкретичен поглед върху културата, какъвто срещаме рядко. И това е похвално само по себе си.

Вярно, че през последните години подобни опити се появиха. Но това не обезценява, а само потвърждава актуалността на начинанието. От своя страна още библиографията свидетелства, че то е реализирано на базата на много добри познания на класическата и съвременна философия и теология, илюстрирано е с красноречиви и оригинални интерпретации на произведения от повечето области на изкуството. Умението на Теохаров да се вглежда в детайли, да тълкува етимологията на думи и да сравнява значението им на различни езици говори за завидната му ерудиция, за смелостта му да рискува, извеждайки на бял свят позабравени или неподозирани смисли и зависимости.

В съдържателен план в работата изпъкват два пласта. От една страна, това са трите части, посветени на духовните възрасти, от друга страна, три специално подчертани тези, поместени не в съответствие с частите и с различно място в хода на изложението им.

Първата теза дори предшества първа част „Детството“ и играе ролята на обща рамка, обща постановка на въпроса. В нея, към посоченото вече единство на съвършенство и пълнота, характерни за гръцката и за блискоизточната култура, се добавя и допълнение, свързано с ролята на протестантизма. Така първоначалният синтез придобива ново качество със специфично педагогическо естество. Следователно общата схема на трите духовни епохи се разкрива като способна за обновление и развитие.

На този общ фон Теохаров предлага интерпретацията си на първата възрастова епоха, в която главна роля играят вярата, схващането за Бог и религията. През призмата на тези три феномена човешката ситуация изглежда цялостна, устойчива, даваща усет не само за възможността на познанието и справедливостта, но и за спасението. Подобно обяснение не е новост. Виждам обаче оригинален принос на дисертанта в анализа му на античния модел за образование – *paideia*, и значението ѝ за възпроизводството на

определен начин на усвояване и преминаване на тази начална епоха на културното съзряване.

Втора глава, посветена на „Зрелостта“, експлицира противоборства между душевни нагласи, между автори, които се опитват да обяснят това противоречие, между подходи, характерни за класическата психология и за психоанализата. Ето как тази втора, преходна духовна възраст се разкрива като необходима, но изложена на постоянна опасност от провал, от лъжлива или сляпа реализация. Може би тъкмо заради цялата ѝ разнородност тя е пресечена от останалите две водещи тези – че културното съзряване може да превърне битието ни в дом, в който само да намерим подслон, или който можем и да управляваме, и че митовете и сънищата имат непреходна роля за себеразбирането ни. След този срез, фактически в средата на цялата дисертацията, Теохаров отново използва протестантизма като ключ за по-задълбочено и по евристично разбиране на втората духовна епоха. Както в първата част, така и тук, в края на втората друг модел на образованието, този път доведен до понятие от немското понятие *Bildung*, поема ролята на механизъм за усвояване и трансформиране на културното развитие.

С право, смятам, Теохаров изтъква като свой принос очертаването на разликата между моделите на *paideia* и *Bildung*, както и подчертания от него приоритет съответно а визуалното и слухово възприятие на културните образци и предизвикателства.

Финалната трета част „Мъдростта“ е сякаш пълна противоположност на втората; в нея цари спокойствието, характерно за Хегеловото помирение. Като обем тя е колкото двете по-ранни части. Нейните 13 части се организирани по логиката на едно трансформиране, първоначално, на съкровеността в диалогичност, след това, на пораждаване на синтези в три посоки: персонифициране на творчеството, съхраняване на усета за сакрално и ауретично, и обвързване на културата с експерименталността. На този фон Теохаров повдига въпроса за перспективизма и толерантността, а накрая – за връзката между психология и метафизика. В синхрон с предните части и тук ролята на протестантизма е ключова, а моделът на образованието съзрява до степента, в себе си да сменя други модели и етапи, да балансира разноезичието на гледни точки и рационалности.

Един извод в полза на плурализма, какъвто не предлагат нито Лайбниц или Кант, нито Шелинг или Хегел, нито Ницше или психоанализата.

Онова, което в предложената дисертация, ми изглежда проблематично са две неща. Първото е ролята на правното съзнание – значението на римския свят – във формирането на духовните възрасти. Тя остава незабелязана, но едва ли е без значение. Този дефицит обаче, не е трудно да бъде запълнен и това не би променило нищо от общите изводи на изследването. Вторият проблем е свързан с придържането към една, бих казал, романтична идеология за израстването. Трудно ми е да предположа, о какъв начин моделът, защитаван от Теохаров, би могъл да обясни проблема с кризите и регреса в културата.

Като имам предвид изброените достойнства на дисертационния труд на Владимир Теохаров, дълбочината на познанията в областта на неговите изследвания и уменията му да ги анализира философски и интердисциплинарно, давам своето положително становище и еднозначно смятам че Журито трябва да му присъди научната степен „доктор на философските науки”.

Нямам съвместни публикации и не съм участвал в съвместни проекти с Владимир Теохаров.

София, 20.04.2020 г.

(проф. дфн Стилиян Йотов)